

GEZIEN, GEHOORD, GELEZEN

Eckart Sackmann (Hrsg.)

Deutsche Comicforschung Band 1 (2005)
Hildesheim (Verlag Sackmann und Hörndl)
2004, 144 p., € 40,- ISBN 3 89474 144 9

Wie gevraagd wordt enkele Duitse stripfiguren of striptekenaars te noemen, zal moeite hebben om een antwoord te geven. Stripverhalen worden in Nederland geassocieerd met een bont geheel aan landen van herkomst – België, Frankrijk, Nederland, de vs en tegenwoordig ook Japan – maar niet met onze oosterburen. Die onbekendheid heeft ons tot nu toe grotendeels het zicht ontnomen op het Duitse beeldverhaal. Weliswaar is de naoorlogse productie van strips aldaar relatief beperkt van omvang – en slechts een klein deel daarvan is hier ter lande in vertaling beschikbaar gekomen – maar hetgeen vóór de Tweede Wereldoorlog verscheen verdient alleszins serieuze belangstelling.

De historisch geïnspireerde stripinteresse waaruit de afgelopen twee decennia in Duitsland reeds enkele toegankelijke overzichtswerken zijn voortgekomen, niet zelden van de hand van Andreas C. Knigge, kenmerkte zich tot nu door een internationaal perspectief. Waar Amerikaanse overzichten zich niet zelden beperken tot de geschiedenis van superhelden en *newspaper comics* van eigen bodem, en Franstalige werken strips in andere talen hooguit zijdelings behandelen, biedt een toenemend aantal Duitse publicaties tussen populair en academisch niveau zicht op een veel breder panorama. Juist het ontbreken van een grootschalige en beeldbepalende eigen stripproductie verhindert blijkbaar het ontstaan van oogkleppen.

Toch heeft redacteur Eckart Sackmann er in het recent verschenen *Jahrbuch Deutsche Comicforschung* nadrukkelijk voor gekozen in deze nieuwe serie de vele witte vlekken in vooral de vooroorlogse geschiedenis van het Duitse beeldverhaal in kaart te brengen. ‘Deutsch’ blijkt daarbij overigens te worden opgevat als Duitstalig; zo wordt bijvoorbeeld ook stripwerk uit Oostenrijk onder de loep genomen. Hoewel geen sluitende definitie wordt gehanteerd van *Comic* – het Amerikaanse begrip, dat abusievelijk het gehele areaal aan beeldverhalen schuil doet gaan achter de karakterisering van één bepaald genre, vond ook in Duitsland ingang – wordt het begrip opgevat als een verhaal in een sequentie van niet-bewegende beelden, niet noodzakelijkerwijs voorzien van tekstballons. Vooral door deze laatste toevoeging wordt een geschiedenis opengesteld die verder teruggaat dan de negentiende eeuw waarin andere studies, vaak wat summier, de beginperiode van het medium strip plaatsnemen. Voor beide opvattingen zijn goede argumenten aan te dragen, hetgeen hier echter niet expliciet gebeurt. Ook een onderscheid ten aanzien van geïllustreerde (kinder)boeken en karikaturen wordt slechts losjes gehanteerd.

In het voorwoord bepleit de redacteur academisch onderzoek in internationale context met aandacht voor artistieke creatie en technische productie. In zeventien goed leesbare bijdragen van acht auteurs – ongeveer de helft van de bijdragen komt voor rekening van de redacteur – komen onderwerpen uit de achttiende tot de eenentwintigste eeuw aan bod. Het centrale onderwerp van deze artikelen wordt vijf keer gevormd door een stripauteur en twee keer door een stripbeeld. Zeven keer staan één of meer stripuitgaven

centraal. De gevarieerde bijdragen kennen geen overkoepelend thema maar bieden daardoor wel een afwisselend panorama met aandacht voor diverse verschijningsvormen van het (vooral gedrukte) beeldverhaal: krantenbijlagen en -rubrieken, tijdschriften (waaronder de bekende *Fliegende Blätter* en *Münchener Bilderbogen*), boeken en een enkele cd-rom. Ook beschrijving van het veelvuldig gebruik als reclamemiddel ontbreekt niet.

Aardig, maar al te beknopt en beschrijvend, is de bijdrage van Sackmann over enkele Duitse tekenaars die in 1906 werden ingehuurd door het dagblad *The Chicago Tribune*. Dat het Duitse beeldverhaal zich dus niet in volkomen isolement ontwikkelde, iets dat ook valt af te leiden uit de inventarisatie van de Duitstalige uitgaven van de Zwitserse strippionier Rodolphe Töpffer en het verschijnen van Amerikaanse strips in de naoorlogse *Hamburger Morgenpost*, wordt helaas niet verder uitgewerkt. De globaliseringstrekken die het in de twintigste eeuw tot bloei gekomen medium al vroeg vertoonde, blijven daarmee onderbelicht. Strips en hun makers worden veelal in een historische context geplaatst, maar toch ontstaat sterk de indruk van vooral inventariserende schetsen.

Het helder vormgegeven en kleurrijk geïllustreerde jaarboek bevat voorts twee schetsen van relevante instellingen: het Frankfurter Institut für Jugendbuchforschung en het Wilhelm-Busch-Museum in Hannover. Dat de achterin opgenomen bibliografie van 'Einführende Literatur' in de Duitse stripgeschiedenis slechts twee pagina's telt, bevestigt nog eens dat hier geenszins sprake is van een gevestigde (sub)discipline, al biedt het daaropvolgende overzicht van relevante Duitstalige doctoraalscripties en dissertaties vanaf 1974 hoop voor de toekomst.

Wie deze titels doorloopt moet constateren dat ook daarin – evenals in dit jaarboek – de lezers en hun omgang met het beeldverhaal groten-deels buiten beeld blijven. Ook de economische belangen (zoals merchandising) blijven onderbelicht.

De lezer van het hier besproken jaarboek zal allereerst te vinden zijn in kringen van liefhebbers, volwassen grootgebruikers van stripverhalen die, meer dan eens geïnspireerd door nostalgisch jeugdsentiment, hun kennis van het al te vaak genegeerde medium graag verbreden. Het is echter te hopen dat deze uitgave een groter bereik krijgt. Historici, communicatiewetenschappers, literatuurwetenschappers en beoefenaren van aanverwante disciplines kunnen hier immers evenzeer hun voordeel mee doen. Als massamedium hebben strips, die zeker niet uitsluitend door kinderen werden en worden gelezen, decennialang een positie in het medialandschap ingenomen. De ontwikkeling van die positie, de variatie aan uitingsvormen, de combinatie van taal en beeld, humor en ernst, culturele en economische aspecten, groot publiek en pretentieloos vermaak worden evenwel nauwelijks weerspiegeld in de historische literatuur.

Een serieuze poging om daarin verandering te brengen verdient lof. Daarbij zouden een wat sterker analytisch karakter, een explicietere afbakening van gehanteerde begrippen en wellicht wat nadrukkelijker geformuleerde uitgangspunten, die voor meer thematische eenheid kunnen zorgen, welkom zijn. En dat geldt voor de Duitse situatie niet minder dan voor de Nederlandse. Als ik even afzie van de *Comiclopedia*, een Nederlands initiatief op het internet (lambiek.net), en enkele deelpublicaties, moeten we voor een gedegen Nederlands overzichtswerk 26 jaar terug in de tijd: het *Wordt vervolgd. Stripleksikon der Lage Landen* van Evelien en Kees Kousemaker uit 1979. De bloei die de Nederlandse media- en cultuurgeschiedenis sindsdien hebben beleefd, evenals de toegenomen waardering voor populaire cultuur, hebben tot opmerkelijk weinig studies op het terrein van het beeldverhaal geleid. Hopelijk vormt het werk van Sackmann cum suis een stimulans voor verder onderzoek aan beide zijden van de Nederlands-Duitse grens.

Kees Ribbens